

64. ročník matematické olympiády

Řešení úloh krajského kola kategorie B

1. Číslo $20^{15} = 2^{30}5^{15}$ je dělitelné pouze prvočísly 2 a 5, hledané číslo n musí tedy být tvaru $n = 2^a5^b$, kde a, b jsou přirozená čísla. Každý jeho kladný dělitel je tak tvaru $2^\alpha5^\beta$, kde $\alpha \in \{0, 1, \dots, a\}$ a $\beta \in \{0, 1, \dots, b\}$, navíc z věty o jednoznačném rozkladu přirozeného čísla na součin prvočísel plyne, že pro různá α, β dostáváme různé dělitele.

Pro každé $\beta \in \{0, 1, \dots, b\}$ uvažujme nyní všechny dělitele čísla n , kteří jsou dělitelní číslem 5 právě v mocnině β . Jsou to

$$\underbrace{2^05^\beta, 2^15^\beta, 2^25^\beta, \dots, 2^a5^\beta}_{a+1 \text{ čísel}}$$

a jejich součin je

$$2^{0+1+2+\dots+a}5^{(a+1)\beta} = 2^{a(a+1)/2}5^{(a+1)\beta}.$$

Vynásobíme-li všechny tyto součiny pro $\beta = 0, 1, \dots, b$, dostaneme součin všech kladných dělitelů čísla n , který je tak roven

$$2^{a(a+1)(b+1)/2}5^{(a+1)b(b+1)/2}.$$

Odtud plyne, že pro nalezení čísla n stačí vyřešit v oboru přirozených čísel soustavu rovnic

$$\begin{aligned}\frac{1}{2}a(a+1)(b+1) &= 30, \\ \frac{1}{2}(a+1)b(b+1) &= 15.\end{aligned}\tag{1}$$

Výrazy na obou stranách těchto rovnic jsou zřejmě nenulové, jejich vydělením dostaneme po úpravě $a = 2b$, dosazením do první rovnice soustavy pak

$$b(b+1)(2b+1) = 30.$$

Protože $30 = 2 \cdot 3 \cdot 5$, vidíme, že jedno řešení je $b = 2$. Protože funkce $x(x+1)(2x+1)$ je na množině kladných čísel jako součin tří kladných rostoucích funkcí sama rostoucí, je toto řešení jediné. Soustava (1) má proto jediné řešení $a = 4, b = 2$, kterému odpovídá hledané přirozené číslo $n = 2^45^2 = 400$.

Existuje jediné přirozené číslo n , které vyhovuje podmínkám úlohy, a to $n = 400$.

Za úplné řešení udělte 6 bodů. Z toho za poznatek, že každý dělitel čísla n je tvaru $2^\alpha5^\beta$ udělte 1 bod, za nalezení jejich součinu udělte další 2 body, za sestavení soustavy (1) (či soustavy s ní ekvivalentní) další 1 bod, za její správné vyřešení a nalezení čísla n zbývající 2 body. Pokud z metody řešení (1) nebude vyplývat, že nalezené řešení je jediné a student to nezdůvodní, strhnete 1 bod. Pokud řešitel pouze dokáže, že číslo $n = 400$ má požadovanou vlastnost bez náznaku jeho odvození, udělte 2 body (k těmto bodům nelze přičíst body podle předcházejícího schématu).

2. Užijeme známou nerovnost

$$a + \frac{1}{a} \geq 2,\tag{1}$$

která platí pro libovolné kladné reálné číslo a , protože vznikne algebraickou úpravou zřejmé nerovnosti $(\sqrt{a} - 1/\sqrt{a})^2 \geq 0$. Odtud také plyne, že rovnost v ní nastane, právě když $a = 1$.

Jednoduchou úpravou výrazu V dostaneme podle (1) pro kladné $a = \frac{1}{2}(2x^2 + 1)$

$$V = \left(\frac{2x^2 + 1}{2} + \frac{2}{2x^2 + 1} \right) - \frac{1}{2} \geq 2 - \frac{1}{2} = \frac{3}{2}.$$

Rovnost v této nerovnosti nastane, právě když $\frac{1}{2}(2x^2 + 1) = 1$, tj. právě když $x = \pm \frac{1}{2}\sqrt{2}$.

Nejmenší hodnota výrazu V je $\frac{3}{2}$, výraz této hodnoty nabývá pro $x = \pm \frac{1}{2}\sqrt{2}$.

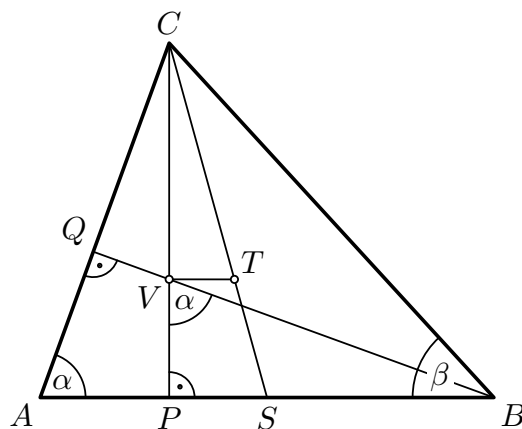
Jiné řešení. Úprava

$$\begin{aligned} V &= x^2 + \frac{2}{2x^2 + 1} = \frac{2x^4 + x^2 + 2}{2x^2 + 1} = \\ &= \frac{\frac{1}{2}(2x^2 - 1)^2 + 3x^2 + \frac{3}{2}}{2x^2 + 1} = \frac{1}{2} \cdot \frac{(2x^2 - 1)^2}{2x^2 + 1} + \frac{3}{2}, \end{aligned}$$

jež je korektní pro každé reálné číslo x , ukazuje, že $V \geq \frac{3}{2}$, přitom rovnost nastane, právě když $2x^2 - 1 = 0$ neboli $x = \pm \frac{1}{2}\sqrt{2}$.

Za úplné řešení udělte 6 bodů. Nerovnosti typu (1) (odpovídající AG nerovnosti pro dvě nezáporná čísla) lze považovat za obecně známé a není třeba je dokazovat. Pokud nebudou (správně) určeny obě hodnoty x , pro které V nabývá svého minima, strhnete 2 body.

3. V trojúhelníku ABC označme V průsečík výšek, T těžiště, S střed strany AB a P a Q po řadě paty výšek z vrcholů C a B (obr. 1).

Obr. 1

V ostroúhlém trojúhelníku ABC leží body V a T uvnitř poloroviny ABC a bod P je vnitřním bodem úsečky AB . Pro $\alpha \neq \beta$ jsou body V a T různé, a mají tak stejnou vzdálenost od strany AB , právě když je přímka VT rovnoběžná s přímkou AB . Vzhledem k tomu, že bod T dělí těžnici CS v poměru $2 : 1$, odvozená podmínka rovnoběžnosti bude splněna, právě když budou trojúhelníky CVT a CPS podobné, tj. právě když bude ve stejném poměru dělit i bod V výšku CP . Tuto podmínku vyjádříme rovností

$$\frac{|CP|}{|VP|} = 3. \quad (1)$$

V případě $\alpha = \beta$ je $P = S$ a těžiště T leží na výšce CP , proto body V a T mají od základny AB stejnou vzdálenost, právě když $V = T$, což právě vyjadřuje rovnost (1).

Zbývá tedy ukázat, že poměr délek úseček v (1) se dá vyjádřit jako součin tangent úhlů α a β . V libovolném ostroúhlém trojúhelníku ABC platí, že pravoúhlé trojúhelníky ABQ a VBP se shodují ve vnitřním úhlu při vrcholu B (obr. 1), jsou tedy podobné a platí $|\sphericalangle BVP| = \alpha$. Z pravoúhlých trojúhelníků VBP a CBP plyne

$$\operatorname{tg} \alpha = \frac{|BP|}{|VP|} \quad \text{a} \quad \operatorname{tg} \beta = \frac{|CP|}{|BP|},$$

proto obecně platí

$$\frac{|CP|}{|VP|} = \frac{|BP|}{|VP|} \cdot \frac{|CP|}{|BP|} = \operatorname{tg} \alpha \cdot \operatorname{tg} \beta. \quad (2)$$

Nutnou a postačující podmínku (1) tak lze zapsat pomocí (2) jako $\operatorname{tg} \alpha \cdot \operatorname{tg} \beta = 3$. Tím je důkaz ukončen.

Poznámka. V případě $\alpha = \beta$ lze ovšem postup z podaného řešení zjednodušit. Bod T totiž leží tehdy na výšce CP , takže má od strany AB stejnou vzdálenost jako bod V , právě když platí $V = T$, což je ekvivalentní s tím, že daný trojúhelník ABC je rovnostranný neboli že oba (shodné) úhly α a β mají velikost 60° . A to je právě ten ostrý úhel, jehož tangens má velikost $\sqrt{3}$.

Za úplné řešení udělte 6 bodů, z toho za odvození podmínky (1) udělte 3 body, za objev podobných trojúhelníků ABQ a VBP 1 bod a za dopočet udělte zbývající 2 body. Chybí-li vysvětlení, že tvrzení platí i v případě $\alpha = \beta$, strhnete 1 bod. Jde-li naopak o jediný objasněný případ, udělte 1 bod.

4. Označme a, b, c koeficienty výsledné rovnice $ax^2 + bx + c = 0$. Ta má dva různé reálné kořeny, právě když je její diskriminant (v symbolické podobě)

$$b^2 - 4ac = \begin{pmatrix} \square \\ \square \end{pmatrix}^2 - 4 \begin{pmatrix} \square \\ \square \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \square \\ \square \end{pmatrix}$$

kladný.

Ukážeme, že vyhrávající strategii má Marek. Nejprve do jmenovatele zlomku pro koeficient b napíše 1.

- a) Pokud Tomáš obsadí ve svém prvním tahu jiné místo než v čitateli b , napíše do něj Marek v následujícím tahu největší zbývající číslo v seznamu (tedy 5 nebo 6). Hodnota b^2 pak bude alespoň 25 a ze zbývajících čísel lze sestavit výraz $4ac$ s hodnotou nejvýše $4 \frac{6 \cdot 4}{3 \cdot 2} = 16$. Diskriminant vzniklé kvadratické rovnice tak bude jistě kladný.
- b) Předpokládejme, že Tomáš ve svém tahu doplní čitatele b . Marek poté ve druhém tahu napíše nejmenší zbývající číslo v seznamu (2 nebo 3) do čitatele a (nebo c).
  - (i) V případě, že Tomáš v prvním tahu napsal do čitatele b číslo 2, je hodnota b^2 rovna 4 a největší možná hodnota $4ac$ (s přihlédnutím ke druhému Markovu tahu) je $4 \frac{3 \cdot 6}{4 \cdot 5} = \frac{18}{5} < 4$, proto diskriminant vzniklé kvadratické rovnice bude opět kladný.
  - (ii) V případě, že Tomáš v prvním tahu napsal do čitatele b jiné číslo než 2, je hodnota b^2 alespoň 9 a hodnota $4ac$ je nejvýše $4 \frac{2 \cdot 6}{3 \cdot 4} = 4$, takže diskriminant vzniklé kvadratické rovnice bude i v tomto případě kladný.

Závěr. V dané hře může vyhrát Marek nezávisle na tazích Tomáše. Jeho vítězná strategie je popsána výše.

Za úplné řešení udělte 6 bodů. Za konstatování, že vyhrávající strategii má Marek tím, že napíše 1 do jmenovatele b , udělte 2 body. Zbývajících 4 body ohodnoťte úplnost zbývajících úvah.